

Διερευνώντας τις διεργασίες νομοθέτησης και εφαρμογής ενός συστήματος διασφάλισης ποιότητας στο ελληνικό Πανεπιστήμιο

Άγγελος Καβασακάλης¹ - Γιώργος Σταμέλος²

Περίληψη

Το παρόν κείμενο θέτει ως στόχο τη διερεύνηση των συνθηκών που οδήγησαν στην εφαρμογή ενός συστήματος αξιολόγησης ως θεσμοποιημένου μηχανισμού διασφάλισης της ποιότητας του ελληνικού Πανεπιστημίου. Τα θεωρητικά εργαλεία για την ανάλυση και ερμηνεία των δεδομένων αντλούνται από την εργασία των Sabatier και Jenkins-Smith γνωστή ως «Advocacy Coalition Framework». Σε αυτό το πλαίσιο το ελληνικό πανεπιστήμιο νοείται ως υποσύστημα πολιτικής εντός του οποίου δρώντες δημιουργούν συνασπισμούς δικτύων για την υπεράσπιση μίας πολιτικής. Για την παραγωγή δεδομένων αφενός πραγματοποιήθηκαν 35 ημιδομημένες συνεντεύξεις δρώντων-κλειδιά του υποσυστήματος, αφετέρου αναλύθηκαν επίσημα κείμενα πολιτικής των δικτύων και κείμενα πολιτικής σχετικά με τις ευρωπαϊκές πολιτικές διασφάλισης της ποιότητας των πανεπιστημίων.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαιδευτική πολιτική, πανεπιστήμιο, διασφάλιση ποιότητας, *Advocacy Coalition Framework (ACF)*

¹ Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Πατρών - καθηγητής, Εκπαιδευτήρια Γείτονα

² Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Πατρών

1. Θεωρητικό πλαίσιο

1.1. Συνοπτική περιγραφή “Advocacy Coalition Framework – ACF”

Η «ACF» θεωρεί τη χάραξη πολιτικής ως μια συνεχή διαδικασία χωρίς συγκεκριμένη αρχή και τέλος. Το περιεχόμενο δε των όποιων μεταρρυθμίσεων επηρεάζεται από τα διαρκώς μεταβαλλόμενα δίκτυα συνασπισμού τα οποία αντιπροσωπεύουν διαφορετικά πολιτικά πιστεύω (αξίες) και συμφέροντα. Τα δίκτυα συνασπισμού ορίζονται ως ομαδοποιήσεις δρώντων ή/και δικτύων που συντονίζουν μέχρι ενός ορίου τις γνώσεις, τις δράσεις και τη συμπεριφορά τους με στόχο την επίτευξη κοινών ή συμπληρωματικών στόχων πολιτικής (Hula, 1999). Τα συνήθως αντιμαχόμενα δίκτυα πολιτικής ενεργοποιούνται και δρουν σε ένα συγκεκριμένο υποσύστημα πολιτικής το οποίο ορίζεται ως ο χώρος μέσα στον οποίο πραγματοποιείται η αλληλεπίδραση των δρώντων που προέρχονται από ένα πλήθος δημόσιων και ιδιωτικών οργανισμών. Οι δρώντες που, σύμφωνα με τη θεωρία εκτός των κλασικών δρώντων, μπορεί να είναι και πολιτικοί ερευνητές/αναλυτές ή δημοσιογράφοι, προσπαθούν να επηρεάσουν και να διαμορφώσουν τις κυβερνητικές αποφάσεις που σχετίζονται με το συγκεκριμένο πεδίο πολιτικής (Sabatier, 1988: 131). Επομένως, τα αντιμαχόμενα δίκτυα πολιτικής μετέχοντας ενεργά στη διαμόρφωση, εφαρμογή, ανάλυση, αξιολόγηση και στον επανασχεδιασμό της εκάστοτε δημόσιας πολιτικής.

Η ACF έχει ως αρχή της τη βασική υπόθεση ότι οι συνασπισμοί διαθέτουν ένα καλά ανεπτυγμένο σύστημα πεποιθήσεων που συνδέει θεμελιώδεις αξίες και αντιλήψεις με τις αιτίες των πολιτικών προβλημάτων και επομένως και με τις κατάλληλες επιλογές και προσεγγίσεις για την επίλυσή τους (Zafonte και Sabatier, 2004: 78). Τα συστήματα πεποίθησης είναι οργανωμένα σε μία ιεραρχική δομή τριών επιπέδων.

Στην κορυφή του συστήματος υπάρχει ο «βαθύς πυρήνας» των πεποιθήσεων (deep core beliefs) που περιλαμβάνει τις βασικές οντολογικές και κανονιστικές πεποιθήσεις σχετικά με την ανθρώπινη φύση και την ιεραρχική προτεραιότητα σε θεμελιώδεις αξίες. Οι πεποιθήσεις του «βαθύ πυρήνα» ξεκινούν να οικοδομούνται κατά την ευρύτερη διαδικασία κοινωνικοποίησης των δρώντων ήδη από την παιδική ηλικία και για το λόγο αυτό είναι εξαιρετικά δύσκολο να μεταβληθούν κατά τη χρονική

διάρκεια που λαμβάνει χώρα μία συγκεκριμένη διαδικασία πολιτικής (Leach et al., 2005: 192; Sabatier και Jenkins-Smith, 1999: 120). Στο ενδιάμεσο επίπεδο, βρίσκονται οι κεντρικές πολιτικές πεποιθήσεις (policy core beliefs) που αντιπροσωπεύουν τις κύριες κανονιστικές δεσμεύσεις και αντιλήψεις οι οποίες είναι πάνω και πέρα από το συγκεκριμένο υποσύστημα πολιτικής. Πρόκειται για τη μετάπλαση πεποιθήσεων που προέρχονται από το «βαθύ πυρήνα» σε πολιτικές πεποιθήσεις μέσω κατάλληλων προσαρμογών. Η μετάπλαση αυτή επιτυγχάνεται με τη κατανόηση των σχέσεων-αλληλεπιδράσεων εντός του υποσυστήματος καθώς και του υποσυστήματος με τον εξωτερικό του περίγυρο (Sabatier και Jenkins-Smith, 1999: 132-133). Στο κατώτερο επίπεδο βρίσκονται οι δευτερεύουσες πεποιθήσεις (secondary beliefs) που έχουν σαφώς πιο στενό πεδίο αναφοράς και συγκροτούνται από τις πιο πρακτικές αντιλήψεις, τα καθημερινά συμβάντα και τις επιμέρους πληροφορίες που απορρέουν από την εφαρμογή μιας πολιτικής (Sabatier και Jenkins-Smith, 1999: 1210).

Ουσιαστικά, η διαδικασία παραγωγής πολιτικής εντός του θεωρητικού μοντέλου της ACF συνοψίζεται στα εξής: Δρώντες ενός υποσυστήματος πολιτικής αντιλαμβάνονται κάποιο πρόβλημα ή μια πηγή δυσαρέσκειας πάνω σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα, προσπαθούν να προσδιορίσουν τις αιτίες και να προτείνουν κάποιο πρόγραμμα πολιτικής για να αντιμετωπίσουν ή να εξουδετερώσουν τις αιτίες αυτές. Ως αποτέλεσμα αναπτύσσεται ένα σύστημα πεποίθησης καθώς και η πρακτική εφαρμογή του κατά τη διάρκεια της πολιτικής διαδικασίας. Παράλληλα, όμως, υπάρχουν άλλοι δρώντες (ατομικοί ή/και συλλογικοί) που είτε διαφωνούν με τη συγκεκριμενοποίηση των αιτιών, είτε διαφωνούν με το προτεινόμενο πρόγραμμα πολιτικής. Κατά συνέπεια, αυτοί οι δρώντες μέσω των αλληλεπιδράσεών τους κατασκευάζουν ένα εναλλακτικό σύστημα πεποιθήσεων και προσπαθούν να το προωθήσουν, συνήθως μέσα σε ένα συγκρουσιακό περιβάλλον (Jenkins-Smith, 1988: 172-173). Επίσης, θα πρέπει να επισημανθεί ότι στα πλαίσια αυτής της θεωρητικής οπτικής σημαντικό ρόλο για την παραγωγή πολιτικής διαδραματίζουν οι «διαμεσολαβητές πολιτικής» (policy brokers). Σύμφωνα με την ACF είναι μια ομάδα δρώντων που στόχο έχει τη διαχείριση της έντασης και της σύγκρουσης και την εύρεση ενός κοινά αποδεκτού σημείου ισορροπίας μεταξύ των πεποιθήσεων και των επιλογών πολιτικής των αντιμαχόμενων συνασπισμών. Όμως, όπως επισημαίνει και

ο Sabatier ο διαχωρισμός μεταξύ των δρώντων που ανήκουν σε έναν συνασπισμό και των διαμεσολαβητών πολιτικής δεν είναι σαφής και διακριτός. Είναι δε σωστότερο, να γίνεται αντιληπτός ο ρόλος τους ως ένα συνεχές φάσμα όπου στο ένα άκρο υπάρχουν οι «υπερασπιστές» μιας πολιτικής στο άλλο οι «πολέμιοι» του συγκεκριμένου πολιτικού προγράμματος και στο ενδιάμεσο του φάσματος οι «διαμεσολαβητές» (Sabatier, 1988: 141).

Επίσης για την κατανόηση της πολιτικής διαδικασίας πρέπει να επισημανθεί ότι η συγκεκριμένη θεωρητική ματιά δεν «κοιτάζει» απομονωμένα το υποσύστημα πολιτικής, καθώς πιστεύει ότι οι πολιτικές διαδικασίες μέσα σε αυτό σχετίζονται και, πολλές φορές, επηρεάζονται από δύο σύνολα εξωγενών παραγόντων (Sabatier και Jenkins-Smith 1988: 132-133). Το πρώτο, μάλλον σταθερό, περιλαμβάνει τη βασική συνταγματική δομή, τις κοινωνικο-πολιτισμικές αξίες και τους φυσικούς πόρους του πολιτικού συστήματος. Αυτό το σύνολο παραμέτρων αποτελεί σπάνια το αντικείμενο των στρατηγικών δράσεων συνασπισμών επειδή αλλάζει πολύ αργά και δύσκολα. Το δεύτερο σύνολο παραμέτρων είναι δυναμικότερο και συνήθως περιλαμβάνει τις κοινωνικο-οικονομικές μεταβολές καθώς και αλλαγές στο κυβερνητικό δίκτυο. Εμπριέχει επίσης και τις επιδράσεις από άλλα υποσυστήματα πολιτικής, που μπορεί με κάποιον τρόπο να σχετίζονται. Κατά συνέπεια, αποτελεί συχνότερα το προνομιακό πεδίο ανάπτυξης δράσης των διαφόρων δικτύων και δρώντων.

Τέλος το συγκεκριμένο πλαίσιο παρέχει τρεις κατηγορίες υποθέσεων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διερεύνηση και τελικώς την απάντηση ερευνητικών ερωτημάτων. Αυτές οι κατηγορίες υποθέσεων σχετίζονται: (α) με το σχηματισμό και τη δράση των συνασπισμών υπεράσπισης μίας πολιτικής, (β) με την απόκτηση πολιτικής γνώσης κατά τη διάρκεια παραγωγής και υλοποίησης ενός προγράμματος πολιτικής, και (γ) με την αλλαγή πολιτικής λόγω εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων.

Το παρόν κείμενο επικεντρώνεται στα ευρήματα που σχετίζονται με τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η αλλαγή πολιτικής κατά τη διάρκεια παραγωγής και υλοποίησης ενός συγκεκριμένου προγράμματος πολιτικής. Συνεπώς εδώ θα αναφερθούμε μόνο στις υποθέσεις της ACF που αφορούν την αλλαγή πολιτικής¹.

1.2. Θεωρητικές υποθέσεις σχετικά με την αλλαγή πολιτικής στην ACF

Διακρίνονται δύο γενικές υποκατηγορίες υποθέσεων. Η πρώτη αφορά στην αλλαγή πολιτικής σε ένα υποσύστημα μέσω εξωτερικών μεταβολών και η δεύτερη αναφέρεται στην αλλαγή πολιτικής σε ένα υποσύστημα εξαιτίας εσωτερικών μεταβολών. Πιο συγκεκριμένα:

1.2.1 Αλλαγή πολιτικής σε υποσύστημα εξαιτίας εξωτερικών μεταβολών

«(α) οι κεντρικές πολιτικές επιλογές ενός προγράμματος διακυβέρνησης, εκφρασμένες ως συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο, δεν θα αναθεωρηθούν σε σημαντικό βαθμό όσο ο συνασπισμός υπεράσπισης της συγκεκριμένης πολιτικής παραμένει στην εξουσία εκτός κι εάν αλλαγές επιβάλλονται από ένα ιεραρχικά ανώτερο σύστημα πολιτικής και (β) οι κεντρικές πολιτικές επιλογές σε ένα υποσύστημα πολιτικής μπορεί να αλλάξουν υπό την επίδραση εξωγενών παραγόντων στο υποσύστημα, όπως αλλαγές στις ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, στη δημόσια γνώμη [για το ζήτημα πολιτικής] ή σε αλλαγές σε ένα άλλο υποσύστημα πολιτικής με το οποίο βρίσκεται σε αλληλεπίδραση» (Sabatier, 1993: 34). Ας σημειωθεί ότι οι Sabatier και Jenkins-Smith προτείνουν, σε μεταγενέστερό τους κείμενο, τη θεώρηση των εξωγενών αλλαγών ως αναγκαίων αλλά όχι ικανών παραγόντων για την αλλαγή (Sabatier και Jenkins-Smith, 1999: 147).

1.2.2. Αλλαγή πολιτικής σε υποσύστημα εξαιτίας εσωτερικών μεταβολών

Μια δημόσια πολιτική μπορεί επίσης να αλλάξει από το εσωτερικό του υποσυστήματος, κάτω από κάποιες προϋποθέσεις *«α) μια πρώτη συνθήκη είναι όταν γίνεται ευρέως αντιληπτή μια κατάσταση αδιεξόδου που τα διαφορετικά δίκτυα συνασπισμών υπεράσπισης θεωρούν ότι είναι προβληματικό να συνεχιστεί, β) όταν υπάρχει συμμετοχή από δρώντες που ανήκουν σε όλα τα διαφορετικά δίκτυα του υποσυστήματος, γ) όταν εδραιώνεται στο υποσύστημα κοινή απόφαση υπέρ της συναίνεσης πάνω στο συγκεκριμένο θέμα πολιτικής, δ) όταν έχει μεσολαβήσει ο απαραίτητος χρόνος για αναστοχασμό, ε) όταν υπάρχει και δραστηριοποιείται ένας ικανός διαμεσολαβητής μεταξύ των διαφορετικών συνασπισμών, στ) όταν με την πάροδο του χρόνου έχει εδραιωθεί ένας ικανοποιητικός βαθμός αμοιβαίας*

εμπιστοσύνης και ζ) όταν έχει παραχθεί γνώση πάνω στο συγκεκριμένο θέμα πολιτικής του υποσυστήματος (μέσω της πολιτικής εμπειρίας) μεταξύ των αντιμαχόμενων συνασπισμών» (Leach *et al.*, 2005: 194-196).

2. Διασφάλιση της ποιότητας και ανώτατη ευρωπαϊκή εκπαίδευση: Συνοπτική παρουσίαση

2.1. Διασφάλιση της ποιότητας και ανώτατη εκπαίδευση: Ευρωπαϊκό επίπεδο

Το Σεπτέμβριο 1998 ανακοινώνεται η «*Σύσταση για την ευρωπαϊκή συνεργασία με σκοπό τη διασφάλιση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση*» και συστήνεται να δημιουργηθούν και να υποστηριχθούν διαφανή συστήματα αξιολόγησης με στόχο τη διαφύλαξη της ποιότητας στην ευρωπαϊκή ανώτατη εκπαίδευση και την ανάπτυξη συνεργασιών τόσο μεταξύ των κρατών-μελών όσο και σε ευρύτερο ευρωπαϊκό επίπεδο (Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1998). Το επόμενο έτος στη «*Διακήρυξη της Μπολόνια*» το 1999 υπάρχει μόνο μια σύντομη αναφορά στη διασφάλιση της ποιότητας στα πανεπιστήμια μέσω του στόχου που δηλώνεται από τη φράση «*Προώθηση της ευρωπαϊκής συνεργασίας στη διασφάλιση της ποιότητας με στόχο την ανάπτυξη συγκρίσιμων κριτηρίων και μεθοδολογιών*» (Bologna Declaration, 1999: 3). Ωστόσο, σε συνδυασμό με τη Σύσταση του 1998 αρκετά κράτη στον ευρωπαϊκό χώρο αποφασίζουν τη δημιουργία εθνικών ανεξάρτητων αρχών διασφάλισης ποιότητας, γεγονός που αποτυπώνεται και στην επισήμανση της έκθεσης «*Trends I*» (Haug, *et. al.*, 1999).

Στο επόμενο ανακοινωθέν της διαδικασίας της Μπολόνια (στην Πράγα το 2001) δηλώνεται ότι οι υπουργοί παιδείας «*αναγνώρισαν το ζωτικό ρόλο που παίζουν τα συστήματα διασφάλισης της ποιότητας για την εξασφάλιση υψηλών ποιοτικών κριτηρίων και για τη διευκόλυνση της συγκρισιμότητας των πιστοποιημένων προσόντων σε ολόκληρη την Ευρώπη. Επίσης ενθάρρυναν τη στενότερη συνεργασία μεταξύ των δικτύων αναγνώρισης τίτλων σπουδών και των δικτύων διασφάλισης ποιότητας. Έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στην αναγκαιότητα στενής ευρωπαϊκής συνεργασίας για την αμοιβαία εμπιστοσύνη και αποδοχή των εθνικών συστημάτων διασφάλισης ποιότητας*» (Bologna process, 2001: 2).

Το Οκτώβριο 2004 δημοσιοποιείται μία ακόμη Σύσταση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχετική με την ανώτατη ευρωπαϊκή εκπαίδευση η οποία καταλήγει σε πέντε συγκεκριμένα μέτρα που, όπως δηλώνεται, συμβάλλουν στην αμοιβαία αναγνώριση των συστημάτων διασφάλισης της ποιότητας και των προσπαθειών αξιολόγησης στην ευρωπαϊκή ανώτατη εκπαίδευση. Επιγραμματικά: (α) όλα τα ιδρύματα να εισάγουν ή να αναπτύξουν εσωτερικούς μηχανισμούς διασφάλισης ποιότητας, (β) οι εθνικές αρχές διασφάλισης ποιότητας που ήδη λειτουργούν να εφαρμόζουν αμερόληπτα τα στοιχεία διασφάλισης της ποιότητας που αναφέρονται στη Σύσταση του 1998, (γ) να συνεργαστούν οι αρχές διασφάλισης ποιότητας με την ENQA ώστε να καταρτιστεί ένα «Ευρωπαϊκό Μητρώο Οργανισμών Διασφάλισης της Ποιότητας και Διαπίστευσης», (δ) να δίνεται η δυνατότητα στα ιδρύματα να επιλέγουν αυτά από αυτό το Μητρώο τον οργανισμό που θα πραγματοποιήσει την αξιολόγησή τους και (ε) να αποδέχονται και να χρησιμοποιούν τα αποτελέσματα των επίσημων αρχών διασφάλισης ποιότητας ως βάση για τη λήψη διαφόρων αποφάσεών τους (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2004: 10-11).

Το 2005 στη συνάντηση του Μπέργκεν οι υπουργοί παιδείας υιοθέτησαν τις προτάσεις που υπήρχαν στην έκθεση “Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area” (“ESG”) για τα τρία επίπεδα προτύπων και οδηγιών για τη διασφάλιση της ποιότητας (ονομαστικά η εσωτερική αξιολόγηση, η εξωτερική αξιολόγηση και η αξιολόγηση των ανεξάρτητων εθνικών αρχών διασφάλισης ποιότητας (Bologna process, 2005: 5). Την επόμενη χρονιά υπήρξε νέα Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «Για περαιτέρω ευρωπαϊκή συνεργασία με σκοπό τη διασφάλιση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση» (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2006: 61) στην οποία προωθούνται όλες οι προτάσεις που είχαν προκύψει αφενός από την προηγούμενη «ενωσιακή» διαδικασία μέχρι το 2004 και αφετέρου από την υπουργική απόφαση στο Μπέργκεν στο πλαίσιο της Διαδικασίας της Μπολόνια.

Στη συνάντηση του Λονδίνου το 2007 οι υπουργοί στην ανακοίνωσή τους «καλωσόρισαν την θέσπιση του Μητρώου» (Ευρωπαϊκό Μητρώο Αρχών Διασφάλισης Ποιότητας: European Quality Assurance Register –EQAR-) το οποίο, όπως υποστηρίζεται στην ανακοίνωση, θα έχει προαιρετική φύση, θα είναι ανεξάρτητο, διαφανές και αυτοχρηματοδοτούμενο. Οι υπουργοί καθόρισαν ότι οι

αιτήσεις των αρχών διασφάλισης ποιότητας για είσοδο στο Μητρώο θα εξετάζονται στη βάση της συμμόρφωσης με την έκθεση «ESG» και με στοιχεία που θα προκύπτουν από διαδικασίες αξιολόγησής τους κυρίως σε εθνικό επίπεδο (Bologna process, 2007: 4). Δύο χρόνια αργότερα, το 2009 στην υπουργική συνάντηση της Λουβέν, διαπιστώθηκε η πρόοδος στον άξονα της διασφάλισης της ποιότητας, τόσο με την εκτεταμένη εφαρμογή των «ESG» όσο και με την ίδρυση και την έναρξη της λειτουργίας του EQAR. Για τα επόμενα τρία έτη οι υπουργοί ζήτησαν να συνεχιστεί η συνεργασία για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης στη διασφάλιση της ποιότητας και επισήμαναν την ανάγκη εξωτερικής αξιολόγησης του EQAR (Bologna process, 2009).

2.2. Διασφάλιση της ποιότητας και ανώτατη εκπαίδευση: εθνικό επίπεδο

Οι εξελίξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο άσκησαν πιέσεις σε εθνικό επίπεδο σχετικά με τη δημιουργία ενός θεσμοποιημένου συστήματος διασφάλισης της ποιότητας στα ελληνικά πανεπιστήμια.

Από τις προηγούμενες εμπειρίες σε ελληνικό επίπεδο φαινόταν ότι για να θεσπιστεί ένα σύστημα αξιολόγησης της ανώτατης εκπαίδευσης θα έπρεπε πρώτον, να έχει αναπτυχθεί μια κουλτούρα ποιότητας και δεύτερον, να έχουν τεθεί οι υποδομές ώστε το υπουργείο παιδείας να διαθέτει τις κατάλληλες δομές που θα συνέβαλλαν στο σχεδιασμό των μελλοντικών επιλογών και την υιοθέτηση πρακτικών σχετικά με τη διασφάλιση της ποιότητας των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης (ΥΠΕΠΘ – Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠΕΑΕΚ, 2002).

Με βάση το διαμορφωμένο ευρωπαϊκό πλαίσιο, το υπουργείο παιδείας προετοίμασε ένα νομοσχέδιο για τη θεσμοθέτηση ενός μηχανισμού διασφάλισης της ποιότητας το οποίο όριζε ότι την ευθύνη και εφαρμογή θα είχε το Εθνικό Συμβούλιο Διασφάλισης της Ποιότητας (ΥΠΕΠΘ – Σχέδιο Νόμου, 2003). Η δημοσιοποίηση του νομοσχεδίου προκάλεσε εντάσεις και αντιδράσεις ανάμεσα στους δρώντες και στα δίκτυα εντός του ελληνικού πανεπιστημίου οι οποίες οδήγησαν την ηγεσία του ΥΠΕΠΘ, υπό τον κίνδυνο του πολιτικού κόστους, να αναβάλει το σχεδιασμό της και να μην προωθήσει το νομοσχέδιο στη Βουλή.

Όμως η Ελλάδα είχε δεσμευθεί να θεσμοθετήσει ένα εθνικό σύστημα διασφάλισης της ποιότητας μέχρι τη συνάντηση του Μπέργκεν την άνοιξη του 2005

το οποίο θα ακολουθούσε τα πρότυπα και τις οδηγίες της έκθεσης “ESG”. Ο νόμος για τη διασφάλιση της ποιότητας της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης τελικά ψηφίστηκε το καλοκαίρι του 2005 (Ν. 3374/2005). Επιγραμματικά, ο συγκεκριμένος νόμος προβλέπει την πραγματοποίηση της αξιολόγησης σε δύο φάσεις (εσωτερική αξιολόγηση και εξωτερική) κάθε τέσσερα χρόνια. Η εσωτερική αξιολόγηση θα πραγματοποιείται από τα μέλη ΔΕΠ του κάθε Τμήματος καθώς θεσπίζεται μία μονάδα εσωτερικής αξιολόγησης η οποία είναι υπεύθυνη για την ολοκλήρωση της διαδικασίας, τη σύνταξη της έκθεσης εσωτερικής αξιολόγησης και την προώθησή της στην ΑΔΙΠ (Αρχή Διασφάλισης και Πιστοποίησης της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση). Η εξωτερική αξιολόγηση πραγματοποιείται με ευθύνη της ανεξάρτητης αρχής και έχει ως τελικό παραδοτέο την έκθεση εξωτερικής αξιολόγησης της εκάστοτε ακαδημαϊκής μονάδας.

Σε όλη αυτή την περίοδο οι δημόσιες συζητήσεις υπήρξαν πολύ έντονες με αποκορύφωμα την περίοδο που δημοσιεύθηκε για δημόσια διαβούλευση το νομοσχέδιο για τη διασφάλιση της ποιότητας της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα² (άνοιξη και το καλοκαίρι 2005) το οποίο τελικά ψηφίστηκε τον Ιούλιο. Ο λόγος αυτής της έντονης δημόσιας διαμάχης για ένα σημαντικό ζήτημα πολιτικής ήταν και ένας από τους λόγους για τη διεξαγωγή της ευρύτερης του συγκεκριμένου άρθρου έρευνας σχετικά με την εγκαθίδρυση και εφαρμογή ενός θεσμοποιημένου συστήματος διασφάλισης ποιότητας στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση.

3. Μεθοδολογία έρευνας

Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω σχεδιασμένων ποιοτικών ημιδομημένων συνεντεύξεων και επικουρικώς μέσω της ανάλυσης σχετικών κειμένων πολιτικής.

Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις προβλέπεται να περιέχουν ένα σύνολο και μία ακολουθία θεμάτων που πρέπει να καλυφθούν κατά τη διάρκεια των συζητήσεων. Ταυτόχρονα με αυτή τη δομή, που προϋποθέτει σχεδιασμό και προετοιμασία, είναι απαραίτητο να υπάρχει ευελιξία και ανεκτικότητα σε αλλαγές στην ακολουθία των υπό συζήτηση ζητημάτων αλλά και των πιθανών ερωτήσεων καθώς είναι

απαραίτητο η συζήτηση να επιτρέπει στους συνομιλητές να αναπτύσσουν τις δικές τους αφηγήσεις (Kvale, 1996: 124).

Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε να λαμβάνουν υπόψη τους τη θεματολογία που προέκυψε από τις δημόσιες διαβουλεύσεις σχετικά με την παραγωγή και υλοποίηση του συγκεκριμένου προγράμματος πολιτικής. Έτσι, οι «άξονες συζήτησης» των συνεντεύξεων ήταν: (α) το ελληνικό πανεπιστήμιο σήμερα, (β) προωθούμενες εκπαιδευτικές πολιτικές για το «ευρωπαϊκό πανεπιστήμιο», (γ) η έννοια της ποιότητας και της αξιολόγησης στο πανεπιστήμιο, (δ) ο Νόμος 3374/2005, (ε) σχολιασμός των συνθηκών και του τρόπου διεξαγωγής της δημόσιας συζήτησης για τη διασφάλιση της ποιότητας στο ελληνικό πανεπιστήμιο, (στ) προτάσεις για ένα σύγχρονο ελληνικό πανεπιστήμιο. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν είτε με δρώντες των επιμέρους δικτύων είτε με μεμονωμένους δρώντες-κλειδιά για το υποσύστημα πολιτικής ή ειδικούς για τα σχετικά ζητήματα πολιτικής για την ανώτατη εκπαίδευση.

Μία παρένθεση είναι απαραίτητη σε αυτό το σημείο σχετικά με τους μεμονωμένους δρώντες κλειδιά. Η ACF αφήνει ανοικτή τη δυνατότητα να υπάρχουν δρώντες εντός ενός συγκεκριμένου υποσυστήματος οι οποίοι δεν ανήκουν σε κάποιο επιμέρους δίκτυο ή συνασπισμό δικτύων με αποτέλεσμα να μη μοιράζονται το κοινό σύστημα πεποιθήσεων κάποιου συνασπισμού. Ένας τέτοιος δρών αρκεί να έχει είτε αυξημένο ενδιαφέρον για το υπό ανάλυση ζήτημα πολιτικής και ταυτοχρόνως να έχει κάποιες ειδικές γνώσεις, είτε λόγω των συνδέσεών του εντός του δικτύου να είναι δρών-κλειδί (Meltsner, 1976) ή ειδικές ικανότητες στην ανάλυση και στη διαδικασία παραγωγής πολιτικής (Sabatier, 1988: 141). Μάλιστα, όπως υποστηρίζουν σε μεταγενέστερο κείμενό τους οι Sabatier και Jenkins-Smith υπάρχουν πάντοτε σε όλη τη διάρκεια των αλληλεπιδράσεων για την παραγωγή ενός πολιτικού προγράμματος αυτοί οι ατομικοί δρώντες που δεν ανήκουν και δεν σχετίζονται με κάποιον συνασπισμό υπεράσπισης. Αυτοί οι «ανένταχτοι» δρώντες διατηρούν ένα ρόλο που θεωρείται ιδιαίτερος και σημαντικός, όπως έχουν δείξει ερευνητικές εργασίες στο πλαίσιο της ACF για πάνω από μια δεκαετία (Sabatier και Jenkins-Smith, 1999: 120). Σε αρκετές περιπτώσεις οι ιδέες και οι δράσεις ενός μεμονωμένου δρώντος-κλειδί είναι πολύ σημαντικές δεδομένου ότι έχουν πρόσθετο ειδικό βάρος και σημαντική ισχύ με αποτέλεσμα να μπορούν να επηρεάζουν τόσο τη συγκρότηση της

πολιτικής ατζέντας όσο και την ανάπτυξη της πολιτικής πράξης. Αυτό οφείλεται κυρίως στη δυνατότητα του δρώντος να προσελκύει τα φώτα της δημοσιότητας κατά τη διατύπωση μιας άποψης αλλά και επειδή είναι σε θέση να έχει πολλαπλές αλληλεπιδράσεις με ποικίλους δρώντες διαφορετικών δικτύων.

Αρχικό στάδιο της ευρύτερης, του παρόντος κειμένου, έρευνας ήταν η συγκεκριμενοποίηση των δικτύων, των μεμονωμένων δρώντων-κλειδιών και των ειδικών που δρουν στο υποσύστημα πολιτικής του ελληνικού πανεπιστημίου. Από την ανάλυση κειμένων πολιτικής βρέθηκε ότι κατά τη διάρκεια του συγκεκριμένου προγράμματος πολιτικής δραστηριοποιήθηκαν τα επιμέρους δίκτυα: «Σύνοδος Πρυτάνεων», «ΠΟΣΔΕΠ», «ΑΡ.ΣΗ.» (Αριστερά Σήμερα), «GURF» (Greek University Reform Forum), «Πρωτοβουλία για την Αναβάθμιση του Πανεπιστημίου», «ΚΙΠΑΝ» (Κίνηση Πανεπιστημιακής Αναβάθμισης), «ΙΝΕ-ΓΣΕΕ», «ΣΕΒ-ΙΟΒΕ», καθώς και τα κοινοβουλευτικά κόμματα, «ΝΔ», «ΠΑΣΟΚ», «ΚΚΕ» και «ΣΥΡΙΖΑ» τα οποία, στη συγκεκριμένη έρευνα, θεωρούνται δίκτυα.

Τελικώς, διεξήχθησαν 35 ημιδομημένες συνεντεύξεις.

Με τη βοήθεια συγκεκριμένης «σχάρας» ανάλυσης³ διευκολύνθηκε η παραγωγή των πρώτων αποτελεσμάτων της έρευνας. Στη συνέχεια, με επιπλέον επεξεργασία δομήθηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν οι πολιτικές πεποιθήσεις⁴ του εκάστοτε δρώντος όπως προέκυψαν από τη συνέντευξή του. Τέλος, μέσω ανάλυσης πραγματοποιήθηκε η σύνθεση των συστημάτων πεποίθησης των επιμέρους δικτύων και των συνασπισμών υπεράσπισης.

Η χρήση της ανάλυσης κειμένων πολιτικής θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, όπως έχει ήδη ειπωθεί, ως επικουρική της μεθόδου των συνεντεύξεων με την έννοια της συμβολής της στην ανάδειξη των αξόνων συζήτησης των ημιδομημένων συνεντεύξεων. Ο ρόλος αυτής της ανάλυσης δεν ήταν μόνο προπαρασκευαστικός των συνεντεύξεων. Προσέφερε επίσης και τη δυνατότητα πληρέστερης κατανόησης των παραγόμενων δεδομένων από τις συνεντεύξεις των δρώντων μέσω της αντιπαραβολής τους και/ή της ερμηνείας τους.

Ουσιαστικά, χρησιμοποιήθηκαν παραπάνω από μία ποιοτικές ερευνητικές μέθοδοι. Όπως έχει ήδη ειπωθεί στις ποιοτικές ερευνητικές προσεγγίσεις αυτό συμβαίνει συχνά. Όπως επισημαίνουν και οι Cohen και Manion «η αποκλειστική εμπιστοσύνη σε μία μέθοδο μπορεί να επηρεάσει ή να παραποιήσει την εικόνα που

έχει ο ερευνητής για το συγκεκριμένο δείγμα της πραγματικότητας την οποία εξετάζει, χρειάζεται να είναι βέβαιος ότι τα στοιχεία που προέκυψαν δεν είναι απλώς αποτέλεσμα μίας ειδικής συλλεκτικής μεθόδου» (Cohen και Manion, 1994: 321). Η πολυμεθοδολογική έρευνα (mixed method research) είναι μάλλον απαραίτητη καθώς τα ζητήματα προς ανάλυση είναι πολύπλοκα και η εκτενής ανάλυση και ερμηνεία τους απαιτεί συνήθως τη διαλεύκανση διαφορετικών οπτικών γωνιών. Όπως περιεκτικά αναλύει ο Ιωσηφίδης υπάρχουν συγκεκριμένοι γενικοί παράγοντες και λόγοι που οι ερευνητές οδηγούνται στην υιοθέτηση πολυμεθοδολογικών ερευνητικών στρατηγικών. Ονομαστικά αυτοί οι παράγοντες είναι: η «κοινή λογική», η τριγωνοποίηση ή μεθοδολογική σύγκλιση (triangulation, convergence), η μεθοδολογική ανάπτυξη (methodological development) και η συμπληρωματικότητα (complementarity) (2008: 274-275). Η πολυμεθοδολογική έρευνα που ακολουθήθηκε είναι μάλλον απαραίτητη καθώς τα ζητήματα προς ανάλυση είναι πολύπλοκα και η ερμηνεία τους συνήθως απαιτεί να φωτιστούν από διαφορετικές οπτικές γωνίες.

4. Ευρήματα σχετικά με την αλλαγή πολιτικής

Από την ευρύτερη έρευνα αποδείχθηκε ότι με αφορμή το πρόγραμμα πολιτικής για τη διασφάλιση της ποιότητας στα πανεπιστήμια, δομήθηκαν δύο αντιτιθέμενοι συνασπισμοί δικτύων, ο συνασπισμός «Υπέρ» και ο συνασπισμός «Εναντίον» του προγράμματος. Από τη σύγκριση των συστημάτων πεποιθήσεων τους φάνηκε ότι ήταν θεωρητικώς δικαιολογημένη η μεταξύ τους έντονη αντιπαράθεση και διαμάχη⁵. Το ζητούμενο λοιπόν έγκειται στον τρόπο που έγινε δυνατή η αλλαγή πολιτικής με την υπερίσχυση του συνασπισμού «Υπέρ».

4.1. Διερεύνηση αλλαγής πολιτικής εξαιτίας εξωτερικών μεταβολών

Η ACF προβλέπει τη συμβολή εξωτερικών του υποσυστήματος πολιτικής μεταβολών που μπορεί να αιτιολογήσουν μια αλλαγή. Το ερώτημα λοιπόν, μπορεί να τεθεί ως εξής: υπήρξαν εξωτερικές συνθήκες που ευνοούσαν ή/και προωθούσαν την αλλαγή στο συγκεκριμένο πρόγραμμα πολιτικής; Το ελληνικό Πανεπιστήμιο συμμετέχει στη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης (EXAE). Όπως έχει ήδη αναφερθεί, την τελευταία δεκαπενταετία οι πολιτικές για τη

διασφάλιση της ποιότητας είναι διαρκώς στον πυρήνα των συζητήσεων, ζυμώσεων και εν τέλει δράσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επιπλέον, από το 2001, η χώρα είχε δεσμευτεί και έλεγε ότι προετοιμάζει ένα σύστημα διασφάλισης της ποιότητας, το οποίο παρουσιάστηκε τελικά ως προσχέδιο Νόμου (ΥΠΕΠΘ – Σχέδιο Νόμου, 2003) στη συνάντηση του Βερολίνου (2003). Στην πραγματικότητα όμως το εν λόγω προσχέδιο ουδέποτε κατατέθηκε και συνεπώς ουδέποτε εφαρμόστηκε. Έτσι, στην επόμενη συνάντηση του Μπέργκεν (2005) τέθηκε ξανά επιτακτικά το ζήτημα της αξιοπιστίας των ελληνικών δεσμεύσεων και η ύπαρξη ή μη ενός συστήματος διασφάλισης της ποιότητας στην Ελλάδα.

Με δεδομένες τις εξωτερικές συνθήκες που προωθούσαν τη δημιουργία θεσμοποιημένων συστημάτων διασφάλισης της ποιότητας στα ευρωπαϊκά συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης, τη συμμετοχή της χώρας μας στις αντίστοιχες υπερεθνικές διαδικασίες και τις διαβεβαιώσεις των ελληνικών αντιπροσωπειών προς τους εταίρους μας, ψηφίστηκε, όπως έχει ήδη αναφερθεί μέσω αντιδράσεων ο Νόμος 3374/2005. Μετά την ψήφιση του νόμου και μέχρι σήμερα δεν έχει σημειωθεί κάποια ιδιαίτερη αλλαγή στο ευρύτερο υποσύστημα των ΕΕΠ και οι πολιτικές για τη διασφάλιση της ποιότητας παραμένουν στον πυρήνα των δραστηριοτήτων του υποσυστήματος.

Ας σημειωθούν εδώ δύο χαρακτηριστικά: α) η εξωτερική πίεση για υλοποίηση μιας πολιτικής, β) η σφοδρότητα της διαφωνίας, η οποία μετατόπισε το κέντρο βάρους της συζήτησης από την «αξιολόγηση» ως μηχανισμό διασφάλισης της ποιότητας στη συμμετοχή της Ελλάδας στον ΕΧΑΕ και εν τέλει στην ύπαρξη ή μη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ενδεικτικά:

«Η Ευρωπαϊκή Ένωση, αποτελεί τις πιο σκληρές μορφές καπιταλισμού και της εκπροσώπησης που έχουν τα συγκεκριμένα σκληρά και καπιταλιστικά συμφέροντα, στις ισχυρές διατάξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν έχει αυτό καμία σχέση με τους ευρωπαϊκούς λαούς. [...] Αυτές είναι οι πιο σκληρές μορφές καπιταλισμού, που γίνονται στην πιο βάρβαρη εποχή» (Σ24 – Συνασπισμός δικτύων «Εναντίον»)

«Υπάρχει το αποτέλεσμα μιας πολιτικής επιλογής [ένταξη στις διαδικασίες δημιουργίας του ΕΧΑΕ], ενός στοιχείου, που επικαλούνται ως καλό. Να κοιτάξουμε λίγο ότι αυτό είναι αποτέλεσμα μιας πολιτικής, μήπως μπορέσουμε να την ανατρέψουμε; Θέλω να ανατρέψω την Μπολόνια και το σύστημα της Commission, είμαι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν μπορώ να την αφήσω, δεν είμαι ΚΚΕ, αλλά μήπως μπορούμε να κάνουμε μια

Ευρωπαϊκή Ένωση, που μέσα από τη αλλαγή των συσχετισμών εξυπηρετεί τελικά περισσότερο;» (Σ20 – Συνασπισμός δικτύων «Εναντίον»)

Τέλος, δεδομένης της χρονικής διάρκειας της έρευνας (2005-2009), πρέπει να αναφερθεί ότι στο όριο της χρονικής περιόδου, στο εσωτερικό της χώρας (σύστημα πολιτικής) παρουσιάζεται μια μείζονα αλλαγή με τη διεξαγωγή πρόωρων εκλογών (2009) και την υπερίσχυση του τότε κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Όμως, από τη μια, αυτό συντελείται στο τέλος της εξεταζόμενης περιόδου, κι από την άλλη, η νέα κυβέρνηση δεν διαφοροποιείται ουσιαστικά σε ό,τι αφορά στο πρόγραμμα πολιτικής που σχετίζεται με τη διασφάλιση της ποιότητας στο ελληνικό Πανεπιστήμιο. Εξάλλου, και παρά κάποιες επιμέρους διαφοροποιήσεις, τα δύο κόμματα εξουσίας εντάσσονταν στο ίδιο δίκτυο συνασπισμού «Υπέρ».

Με βάση όλα τα παραπάνω μπορεί κανείς να ισχυρισθεί, σχετικά με τις θεωρητικές υποθέσεις για την αλλαγή πολιτικής εξαιτίας εξωτερικών μεταβολών ότι μετά το 2005 και την ψήφιση του νόμου 3374/05 που αποτελεί μείζονα αλλαγή πολιτικής, δεν έχουν συμβεί αξιοσημείωτες μεταβολές στους εξωτερικούς παράγοντες του υποσυστήματος πολιτικής του ελληνικού πανεπιστημίου που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν ευνοϊκές συνθήκες για περαιτέρω αλλαγή πολιτικής. Φυσικά πρέπει να σημειωθεί ότι με δεδομένες τις εξελίξεις μετά την υπογραφή του «Μνημονίου Συνεργασίας» από την Ελλάδα την άνοιξη του 2010, προφανώς το παραπάνω συμπέρασμα φαίνεται πλέον να μην ισχύει. Όμως οι συνθήκες μέσα στις οποίες διενεργήθηκαν οι συνεντεύξεις (μέχρι την περίοδο των εθνικών εκλογών του Οκτωβρίου 2009) και η ευρύτερη ανάλυση κειμένων πολιτικής (τα οποία είχαν επίσης συνταχθεί μέχρι την ίδια περίοδο) ήταν διαφορετικές από τις σημερινές και επομένως το συγκεκριμένο συμπέρασμα και ερμηνεία ανταποκρίνεται στις συνθήκες της περιόδου.

4.2. Διερεύνηση αλλαγής πολιτικής εξαιτίας εσωτερικών μεταβολών

Η ACF (όπως αναφέρθηκε στην παράγραφο 1.2.2.) προβλέπει επίσης αλλαγές που προέρχονται από το εσωτερικό ενός υποσυστήματος πολιτικής. Στη συνέχεια θα γίνει προσπάθεια ανάδειξης ανατροπών, διαφοροποιήσεων και μετατοπίσεων που συντελέστηκαν στο εσωτερικό του υποσυστήματος και ώθησαν στην εμπέδωση ή/και διεύρυνση της αλλαγής που πραγματοποιήθηκε με τη ψήφιση του νόμου. Δεδομένου

ότι κομβικό ρόλο στην κρίση έπαιξε η συνδικαλιστική οργάνωση των πανεπιστημιακών (με όρους ACF το δίκτυο «ΠΟΣΔΕΠ»), κρίνεται σκόπιμο να ξεκινήσουμε από αυτήν και μάλιστα σε δύο διακριτά επίπεδα: α) το ρόλο της στην κρίση, β) στην αλλαγή ηγεσίας της το 2009.

4.2.1. Δίκτυο «ΠΟΣΔΕΠ»: ο ρόλος του στην κρίση

Ο ρόλος του συγκεκριμένου δικτύου στη διάρκεια της έντασης υπήρξε σημαντικός. Κρίσιμο σημείο φαίνεται ότι υπήρξε η απόλυτη αντίθεσή του ως προς το συγκεκριμένο πρόγραμμα αλλαγής. Ενδιαφέρον έχει ότι ενώ αυτό εκλαμβάνεται ως εντελώς αρνητικό από τα μέλη του συνασπισμού «Υπέρ», γεγονός αναμενόμενο, στις τάξεις του συνασπισμού «Εναντίον», η κρίση για αυτή τη στάση είναι μάλλον διαφοροποιημένη.

Αναλυτικότερα, οι υποστηρικτές του συνασπισμού «Υπέρ» θεωρούν ότι η στάση του δικτύου «ΠΟΣΔΕΠ» ήταν πολιτικά λανθασμένη γιατί δεν έδινε δυνατότητα χειρισμών καθώς ήταν συνολικά αρνητική. Σε αυτό το σημείο φαίνεται να συμφωνούν έστω μερικώς και μέλη του συνασπισμού «Εναντίον». Βέβαια η στόχευση των πρώτων ήταν η προσπάθεια αλλαγής συσχετισμών στο δίκτυο «ΠΟΣΔΕΠ» ενώ των δεύτερων η αποτελεσματικότερη δράση του συγκεκριμένου δικτύου. Ενδεικτικά:

«Όταν υπάρχει συνδικαλιστική πολιτική στην ανώτατη εκπαίδευση, δεν συγχωρούνται ούτε η αμέλεια, ούτε η άγνοια [ώστε να λες ένα όχι σε όλα και να αποχωρείς]. Κάνεις πολιτική ανάλυση όταν απέναντί σου έχεις ένα Υπουργείο που δείχνει διάθεση να συζητήσει ειλικρινά μαζί σου. Αυτή είναι η διαφορετική προσέγγιση που κάνεις και αμέσως μετά λες, ωραία, έχω αυτό το πράγμα, άρα πηγαίνω να συζητήσω» (Σ35 – Συνασπισμός δικτύων «Υπέρ»).

«Η ΠΟΣΔΕΠ έκανε μια πολιτική επιλογή: Επειδή θεωρούσε ότι οι μεταρρυθμίσεις ήταν σε σύγκρουση με τον ιδεολογικό της πυρήνα για το πανεπιστήμιο είπε εγώ απέχω από το διάλογο καθότι διαφωνώ σε όλα. [...]. Αποτέλεσμα αυτής της επιλογής [της ΠΟΣΔΕΠ να αποχωρήσει από το θεσμικό διάλογο δηλώνοντας την πλήρη άρνησή της] ήταν να δοθεί χώρος σε κάθε πικραμένο να πει τη γνώμη του για τις μεταρρυθμίσεις και το Πανεπιστήμιο. Υπήρξαν όμως και σοβαρές προσπάθειες στην πορεία αυτών των συζητήσεων» (Σ13 – Συνασπισμός δικτύων «Εναντίον»).

Όπως φαίνεται από το προηγούμενο απόσπασμα αποδίδεται στους χειρισμούς του δικτύου «ΠΟΣΔΕΠ», που είναι μέλος του συνασπισμού «Εναντίον», μια τάση πολυδιάσπασης με την ανάδυση και συμμετοχή στο «παιχνίδι» διαφόρων δικτύων που άλλα κρίνονται σοβαρά κι άλλα όχι.

Εκείνο που προκύπτει ως σημαντικό εδώ είναι η αδυναμία του δικτύου «ΠΟΣΔΕΠ» να εκφράσει το σύνολο, ή μια σημαντική πλειονότητα πανεπιστημιακών, γεγονός που οδήγησε στην ανάδυση νέων δικτύων που προσπάθησαν να εκφράσουν πανεπιστημιακούς που δεν τους κάλυπτε η ΠΟΣΔΕΠ.

4.2.2. Δίκτυο «ΠΟΣΔΕΠ»: η αλλαγή ηγεσίας

Σημαντικός παράγοντας στην πορεία εμπέδωσης της πολιτικής αλλαγής που σηματοδότησε η ψήφιση του Νόμου το 2005 φαίνεται ότι υπήρξε η αλλαγή ηγεσίας στο συνδικαλιστικό όργανο των πανεπιστημιακών.

Πράγματι, την άνοιξη του 2009, οι πολιτικοί χώροι που ήλεγχαν ως τότε την ΠΟΣΔΕΠ χάνουν τις εκλογές. Η αλλαγή πλειοψηφίας στην ΠΟΣΔΕΠ είναι κρίσιμη στο βαθμό που ως τότε υπήρξε το δίκτυο-προπύργιο του συνασπισμού «Εναντίον», το οποίο χάνει έτσι σημαντικούς πόρους υπεράσπισης των πεποιθήσεών του. Μάλιστα, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η «πτώση» της ΠΟΣΔΕΠ σηματοδότησε τη μείωση της σύγκρουσης.

Ουσιαστικά, από τα δεδομένα των αρχαιρεσιών στην ΠΟΣΔΕΠ⁶ προκύπτει ότι ο αριθμός των αντιπροσώπων ο οποίος συνδέεται με τη συμμετοχή των μελών ΔΕΠ στις διαδικασίες εκλογών σε πρωτοβάθμιο επίπεδο (η αναλογία ψηφισάντων σε κάθε σύλλογο ΔΕΠ και του αντίστοιχου αριθμού αντιπροσώπων του συλλόγου στις αρχαιρεσίες της ΠΟΣΔΕΠ είναι σταθερή και ίση με 15 προς 1), ήταν το 2002 και 2005 αντίστοιχα 157 και 158. Το 2007, στο πλαίσιο μίας μεγάλης έντασης συνολικά στο υποσύστημα, και όχι μόνο, εξαιτίας του συγκεκριμένου προγράμματος πολιτικής, οι σύνεδροι αυξήθηκαν κατά 28% σε σχέση με το 2005. Στις εκλογές του 2009, στις οποίες έχουμε αλλαγή στην ηγεσία της ΠΟΣΔΕΠ και επομένως και την αλλαγή στη δράση αυτού του δικτύου, οι σύνεδροι ήταν 287 με σχετική αύξηση σχεδόν 81% συγκρινόμενο με το 2005, έτος που ψηφίστηκε ο Ν.3374.

Επομένως, λαμβάνει χώρα μια σημαντική αλλαγή τόσο εντός του δικτύου «ΠΟΣΔΕΠ» όσο και μεταξύ των δύο αντιτιθέμενων συνασπισμών δικτύων. Η νέα

ηγεσία του δικτύου με αυξημένη νομιμοποιητική δύναμη αναδιαμορφώνει τη δράση του δικτύου από τις αρχές του 2009 και μετά. Η μεταβολή στη δράση αυτού του δικτύου επιφέρει σημαντικό πλήγμα στους πόρους του συνασπισμού «Εναντίον» καθώς χάνει ένα από τα σημαντικότερα για αυτόν δίκτυα.

4.2.3. Διαμεσολαβητές πολιτικής: ανάλυση πεπιοθήσεων

Πέρα από το ρόλο και την αλλαγή στην ΠΟΣΔΕΠ είναι χρήσιμο να δει κανείς, έστω και συνοπτικά, το ρόλο και τις πεπιοθήσεις των διαμεσολαβητών πολιτικής (policy brokers). Είναι χρήσιμο γιατί μέσω της δράσης τους μπορούν να επηρεάσουν τις εξελίξεις, να βοηθήσουν στην εξεύρεση κοινών σημείων (μεταξύ των αντιμαχόμενων συνασπισμών) και συνεπώς να συντελέσουν σε μία πιθανή αλλαγή πολιτικής προερχόμενη από το εσωτερικό του υποσυστήματος.

Φαίνεται λοιπόν ότι υπήρχαν δρώντες οι οποίοι λόγω των πεπιοθήσεών τους αλλά και της δράσης τους είχαν έναν ρόλο ισορροπιστή, ένα ρόλο, όπως ορίζεται κι από το θεωρητικό μοντέλο της ACF, διαμεσολαβητή πολιτικής. Από την αρχική ανάλυση των συνομιλιών προκύπτει λοιπόν ότι το ρόλο του διαμεσολαβητή μεταξύ των δύο αντιτιθέμενων συνασπισμών δικτύων είχαν αναλάβει τα δίκτυα «Σύνοδος Πρυτάνεων» και «ΑΡ.ΣΗ.», καθώς και οι μεμονωμένοι δρώντες κλειδιά Σ25, Σ26 και Σ27.

Για τους διαμεσολαβητές πολιτικής (δίκτυα και μεμονωμένοι δρώντες), σύμφωνα με την ACF, δεν έχει νόημα να κατασκευαστεί το σύστημα πεπιοθήσεών τους καθώς δεν δομούν κάποιο συνασπισμό. Επομένως, έχει μόνο αναλυτική σημασία να αναδείξουμε τις κοινές πεπιοθήσεις των διαφορετικών διαμεσολαβητών. Αυτό όμως είναι σημαντικό καθώς θα αναδείξει το ρόλο τους στην πολιτικής αλλαγή που συντελέστηκε.

Κοινές κεντρικές πολιτικές πεπιοθήσεις διαμεσολαβητών πολιτικής

Σχετικά με το ρόλο και τη λειτουργία του πανεπιστημίου

1. Απαραίτητο στοιχείο για ένα σύγχρονο πανεπιστήμιο είναι η έννοια της αυτοτέλειας και στα τρία επίπεδα: οικονομικό, θεσμικό και διοικητικό («Σύνοδος Πρυτάνεων», «ΑΡ.ΣΗ.», Σ25, Σ27)

2. Απαραίτητα στοιχεία είναι επίσης η διαφάνεια και η κοινωνική λογοδοσία («Σύνοδος Πρυτάνεων», Σ25, Σ26, Σ27)
3. Για την πιθανή υποβάθμιση του σημερινού πανεπιστημίου την κύρια ευθύνη έχει η πολιτεία εξαιτίας των μη μελετημένων πολιτικών της διεύρυνσής του («Σύνοδος Πρυτάνεων», «ΑΡ.ΣΗ.», Σ25, Σ27)
4. Δεν χρειάζεται απλώς αύξηση της χρηματοδότησης αλλά συνολική αναμόρφωση του χρηματοδοτικού μοντέλου («Σύνοδος Πρυτάνεων», «ΑΡ.ΣΗ.»)
Σχετικά με την έννοια της ποιότητας στο Πανεπιστήμιο
5. Η ποιότητα δεν διασφαλίζεται μέσω νομοθετημάτων («Σύνοδος Πρυτάνεων», «ΑΡ.ΣΗ.», Σ27)
6. Εκδοχή ποιότητας ως εναρμονισμός στον σκοπό ⁷(«Σύνοδος Πρυτάνεων», «ΑΡ.ΣΗ.», Σ27)
7. Εκδοχή ποιότητας ως ανταποδοτική αξία («Σύνοδος Πρυτάνεων», «ΑΡ.ΣΗ.», Σ25)
Σχετικά με την αξιολόγηση στο πανεπιστήμιο
8. Ναι σε ένα σύστημα αξιολόγησης που όμως να μην είναι μονοδιάστατο και να έχει ποιοτικά χαρακτηριστικά («Σύνοδος Πρυτάνεων», Σ26)
Σχετικά με τις ΕΕΠ και το πανεπιστήμιο
9. Θετική η επίδραση στο ελληνικό πανεπιστήμιο των ΕΕΠ που κάποιες από αυτές πέρασαν χωρίς προβλήματα, π.χ. η χρηματοδότηση της έρευνας και η αύξηση της κινητικότητας και της διεθνικότητας («Σύνοδος Πρυτάνεων», «ΑΡ.ΣΗ.»)
10. Η ουσιαστική επίδραση των ΕΕΠ στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση είναι μικρότερη από την αναμενόμενη καθώς οι μεταρρυθμίσεις γίνονται πρόχειρα και η εφαρμογή τους γίνεται κυρίως σε τυπικό επίπεδο («Σύνοδος Πρυτάνεων», «ΑΡ.ΣΗ.», Σ25)
Κοινές δευτερεύουσες πεποιθήσεις των διαμεσολαβητών πολιτικής
Σχετικά με το Νόμο 3374/05
11. Ο νόμος υπερ-ρυθμίζει και είναι εξαιρετικά γραφειοκρατικός (ιδιαίτερα στην εφαρμογή του) (Σ26, Σ27, Σ25)
Σχετικά με τις δομές υλοποίησης και την εφαρμογή του Νόμου
12. Τόσο οι δομές υλοποίησης όσο και η εφαρμογή του γίνονται δύσκολα και αργά καθώς δεν έχουν δημιουργηθεί οι κατάλληλες συνθήκες («Σύνοδος Πρυτάνεων», «ΑΡ.ΣΗ.»)
13. Εφαρμογή του νόμου χωρίς ουσιαστικά αποτελέσματα αφού μέχρι στιγμής πραγματοποιείται επιφανειακά και υποκριτικά (ΑΡ.ΣΗ., Σ27)

Αρκετές πεπιοθήσεις των διαμεσολαβητών, ιδιαίτερα για την έννοια της ποιότητας, του συστήματος αξιολόγησης και της επίδρασης των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών πολιτικών στο ελληνικό πανεπιστήμιο (6, 7, 8, 9) πλησιάζουν ή είναι παρόμοιες με τις αντίστοιχες πεπιοθήσεις του συνασπισμού «Υπέρ». Βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι σε αρκετά σημεία οι διαμεσολαβητές τηρούν μια περισσότερο κριτική στάση, παραδείγματος χάριν σε σχέση με τα νομοθετήματα και την έννοια της ποιότητας στο πανεπιστήμιο και σε σχέση με το βαθμό επίδρασης και τον τρόπο εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων εξαιτίας των ΕΕΠ στο ελληνικό πανεπιστήμιο (πεπιοθήσεις 5 και 10).

Φαίνεται επομένως ότι αρκετές θέσεις τους αλλά και η όλη δράση τους, τη χρονική περίοδο που μελετάμε, έμμεσα ενισχύουν τις θέσεις του συνασπισμού «Υπέρ», μετατοπίζοντας βαθμιαία το κέντρο βάρους της ισορροπίας ισχύος.

Πρέπει όμως ταυτόχρονα να σημειωθεί ότι οι διαμεσολαβητές πολιτικής, τουλάχιστον στην πλειοψηφία τους, δεν φαίνεται να προσαρτώνται στον συνασπισμό «Υπέρ» καθώς με τις δευτερεύουσες κοινές τους πεπιοθήσεις (11, 12, 13), αν και δεν είναι αντίθετοι στο πρόγραμμα πολιτικής (διασφάλιση της ποιότητας) ασκούν ισχυρή κριτική σε προβλέψεις του συγκεκριμένου Νόμου θεωρώντας τον γραφειοκρατικό και υποκριτικό στο βαθμό που πιστεύουν ότι ψηφίστηκε για να ψηφιστεί. Επιπλέον, προσάπτουν στους εμπνευστές του ότι δεν έχουν δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες για την υλοποίησή του. Ίσως, η μείζονα διαφορά των διαμεσολαβητών από το συνασπισμό «Εναντίον» είναι ότι επικεντρωνόμενοι στο θέμα της αξιολόγησης, δεν το θεωρούν προβληματικό ως προς τη φιλοσοφία του πανεπιστημιακού θεσμού. Παραπέρα, δεν συνδέουν την αξιολόγηση με την ένταξη της χώρας στην ΕΕ, συνεπώς αποφορτίζουν την ιδεολογική κυρίαρχη κριτική του δικτύου «Εναντίον».

4.2.4. «Νέα» δίκτυα⁸: ενεργοποίηση ανενεργών μελών του υποσυστήματος πολιτικής

Ένα από τα πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία που ανέδειξε η έρευνα είναι η ύπαρξη σημαντικού αριθμού «εν υπνώσει» μελών του υποσυστήματος πολιτικής που λόγω της σφοδρότητας της σύγκρουσης ενεργοποιήθηκαν Αυτό δείχνει ότι ένα (σημαντικό)

μέρος πανεπιστημιακών αισθάνθηκε ότι, αφενός, το θέμα της αξιολόγησης το αφορά, αφετέρου, τα υπάρχοντα, ως τότε, δίκτυα δεν το εξέφραζαν.

Ως συνέπεια, έχουμε την ανάδειξη σειράς άτυπων δικτύων και προσωπικών πρωτοβουλιών που είχαν ως χαρακτηριστικό τον εμπλουτισμό και την ενίσχυση, κατά πλειονότητα, των πόρων του συνασπισμού «Υπέρ», χωρίς την θεωρητικώς αναμενόμενη παραγωγή (πολιτικής) γνώσης⁹ (Καβασακάλης, 2011: 360-388).

Με άλλα λόγια, φάνηκε ότι ενώ ο συνασπισμός «Εναντίον» αντέδρασε αρχικά άμεσα και έντονα, ο συνασπισμός «Υπέρ» είχε πολύ περισσότερες εφεδρείες να κινητοποιήσει και να αναπτύξει αλλάζοντας συν τω χρόνω τα δεδομένα της σύγκρουσης. Με βάση τα προηγούμενα δεν είναι τυχαίο ότι τα μέλη του συνασπισμού «Υπέρ» αλλά και οι διαμεσολαβητές πολιτικής, με διαφοροποιήσεις, κρίνουν την ανάδειξη των νέων δικτύων ως θετική εξέλιξη. Αντίθετα, τα μέλη του συνασπισμού «Εναντίον» την κρίνουν αρνητικά. Ενδεικτικά:

Συνασπισμός «Υπέρ» και Διαμεσολαβητές Πολιτικής

«Ναι, το πρώτο (νέο δίκτυο) που ξεκίνησε, ήταν με τον μακαρίτη τον Λευτέρη τον Παπαγιαννάκη, ο οποίος είχε περιγράψει το πιο λεπτομερές, ας πούμε αντικείμενο. Σύμφωνα. Η γνώμη μου είναι ότι έπαιξε πολύ μεγάλο ρόλο αυτό και ότι τελικά, άλλαξε το κλίμα και μέσα στα Πανεπιστήμια και οδήγησε σε μια εξέλιξη, η οποία κατά τη γνώμη μου, ήταν πάρα πολύ θετική, όπως αποδείχτηκε εκ των υστέρων, που ήταν η αλλαγή σε συνδικαλιστικό επίπεδο, και δεν είναι ότι απλώς ήρθαν κάποιες πιο μετριοπαθείς δυνάμεις, στην ηγεσία του συνδικάτου, το θέμα ήταν ότι, χωρίς να θέλω να μπω σε πολύ βαθιά συνδικαλιστικά θέματα, που θα πρέπει να τα εξηγήσουμε, αλλά η προηγούμενη ηγεσία της ΠΟΣΔΕΠ, δεν ήταν απλώς αριστεριστική, ας πούμε, συνειδητά έπαιζε με τους ακραίους φοιτητές» (Σ37 – Συνασπισμός δικτύων «Υπέρ»).

Δύο σημεία είναι αξιοσημείωτα. Το πρώτο είναι ότι η ενεργοποίηση μελών κατά τη διάρκεια της αυξανόμενης έντασης και η δικτύωσή τους σε «νέα» επιμέρους δίκτυα έφερε αλλαγές όχι μόνο στις ισορροπίες μεταξύ των συνασπισμών αλλά και στη δράση συγκεκριμένων δικτύων (πχ μέσω της αλλαγής της ηγεσίας της ΠΟΣΔΕΠ στις αρχές του 2009). Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι, σύμφωνα με τον δρώντα που ανήκει στους «Υπέρ», εξαιτίας της αυξανόμενης σκληρής στάσης της ηγεσίας του δικτύου «ΠΟΣΔΕΠ», πριν τις εκλογές του 2009, είχαν αρχίσει να διαφαίνονται

ρήγματα στην ενιαία στάση και δράση του δικτύου. Αυτό ήταν σημαντικό για τις εξελίξεις στο υποσύστημα πολιτικής του πανεπιστημίου καθώς το συγκεκριμένο δίκτυο προσέφερε σημαντικούς πόρους τόσο στο συνασπισμό «Εναντίον» όσο και στην προσπάθεια αύξησης της σύγκρουσης και της αντιπαράθεσης.

Αν και αρκετοί διαμεσολαβητές (πχ. ο Σ22) πίστευαν ότι τα νέα δίκτυα κατάφεραν να «ανοίξει» η συζήτηση και να ξεφύγει ο δημόσιος διάλογος από την πόλωση:

«κι εγώ έχω υπογράψει διάφορα κείμενα κατά καιρούς, όπως και άλλοι συνάδελφοι μου, σε θεσμικό πλαίσιο και από εκεί και πέρα, υπέγραφα και σε κάποιο κείμενο που θεωρούσα ότι με εξέφραζε και ήταν κοντά στις απόψεις μου. Ωστόσο όμως, καλό είναι να έχουμε όλοι μας, σε κάθε περίπτωση, διαλλακτική αντίληψη και στάση στα πράγματα και να μπορούμε να συζητάμε» (Σ22 - Διαμεσολαβητές).

Η στάση των διαμεσολαβητών δεν ήταν πάντα θετική ως προς τα νέα δίκτυα. Ενδεικτικά ένας διαμεσολαβητής-συνομιλητής μας προσεγγίζει με σκεπτικισμό την προσπάθεια να περιθωριοποιηθεί η ΠΟΣΔΕΠ, αν και σημειώνει το θέμα της νομιμοποίησής της λόγω της χαμηλής συμμετοχής των πανεπιστημιακών στις αρχαιρεσίες εκλογής των κεντρικών οργάνων της:

«Εκ των υστέρων αποκαλύφθηκε ότι ένα μεγάλο μέρος αυτής της πρωτοβουλίας των χιλίων υπογραφών, ήταν από πρόσωπα που είχαν συνδεθεί με τον Σημίτη, σε διάφορες εκδοχές, δηλαδή ήταν το «σημιακό ΠΑΣΟΚ», για να το πούμε έτσι. [...] Εν πάσει περιπτώσει, συμμετείχαν στο διάλογο, και νομίζω ότι έγινε προσπάθεια να παραμερίσουν λίγο την ΠΟΣΔΕΠ, ως αποκλειστικό συνομιλητή της Γιαννάκου. [...] Αυτό ήταν πολύ σημαντικό, γιατί η ΠΟΣΔΕΠ, αν και αποτελούσε μια μειοψηφία, γιατί οι καθηγητές πανεπιστημίου είναι κάπου 8.000, και στην ΠΟΣΔΕΠ δεν συνδικαλίζονται περισσότερα από 2.500 – 3.000 άτομα» (Σ19 - Διαμεσολαβητές).

Συνασπισμός «Εναντίον»

Όπως έχουμε πει ο συνασπισμός «Εναντίον» ανέπτυξε μια αρνητική στάση ως προς τα νέα δίκτυα. Στην κριτική του θεωρούσε τα νέα δίκτυα άτυπα και μη θεσμικούς συνομιλητές με ρόλο να δώσουν άλλοθι στην κυβέρνηση. Είναι εμφανές ότι ο συνασπισμός «Εναντίον» κατανοούσε τη βαθμιαία μεταβολή τόσο των

ισορροπιών μεταξύ των συνασπισμών με τη δράση των «νέων» δικτύων όσο και του γενικότερου κλίματος. Πράγματι, ενώ ο συνασπισμός «Υπέρ» εμπλουτιζόταν με νέες δυνάμεις, ο συνασπισμός «Εναντίον» ήταν αναγκασμένος να καταναλώνει πόρους για την υπεράσπιση των πεποιθήσεών του που βρίσκονταν σε απειλή σε πολλαπλασιαζόμενα μέτωπα χωρίς τη δυνατότητα, όπως φάνηκε, άντλησης νέων δυνάμεων. Αυτό διαφαίνεται και στις συνομιλίες που πραγματοποιήθηκαν πριν από τις εκλογές της ΠΟΣΔΕΠ το 2009 όπου οι δρώντες του συνασπισμού «Εναντίον» διέβλεπαν ότι η δράση των «νέων» δικτύων μπορεί να είχε ως αποτέλεσμα την αλλαγή στην ηγεσία και επομένως στη συνολική στάση του συγκεκριμένου δικτύου στο πρόγραμμα πολιτικής. Ενδεικτικά:

«Υπήρξαν συνομιλητές της Γιαννάκου και επίσημοι προσκεκλημένοι [...] Αυτοί οι άνθρωποι είναι ΠΑΣΟΚ, ας το πούνε, να τελειώνουμε. [...] Και ήταν συνομιλητές της κυβέρνησης. Είναι οι άνθρωποι οι οποίοι προσπάθησαν να δώσουν κύρος, με το όνομά τους, αξιόλογοι κάποιοι από αυτούς, να δώσουν κύρος στην απόλυτη καταστροφή, σε μια πολιτική διάλυσης, όχι απορρύθμισης, αλλά διάλυσης του ελληνικού πανεπιστημίου και μάλιστα, ποτέ δεν έκαναν την αυτοκριτική τους» (Σ24 – Συνασπισμός δικτύων «Εναντίον»).

Ας σημειωθεί, τέλος, ότι το θεωρητικό μας εργαλείο, η ACF, δεν προβλέπει την ενεργοποίηση ανενεργών μελών από το εσωτερικό ενός υποσυστήματος πολιτικής. Συνεπώς, το εύρημα αυτό μπορεί να θεωρηθεί και ως εμπλουτισμός του εργαλείου.

4.2.5. Διερεύνηση των διεργασιών στο πεδίο: οι δρώντες

Σε αυτήν την ενότητα, θα γίνει προσπάθεια να «διαισθανθούμε» και να αποτυπώσουμε τις διεργασίες που συντελέστηκαν μεταξύ των μελών του υποσυστήματος πολιτικής και βοήθησαν με τον τρόπο τους την αλλαγή πολιτικής. Μέσα από τις συνεντεύξεις φάνηκε όντως να λαμβάνει χώρα μια σειρά από μικρο-μετατοπίσεις, μικρο-διαφοροποιήσεις που μοιάζει να έπαιξαν τελικά ένα ρόλο στις συνθήκες υλοποίησης της συγκεκριμένης πολιτικής αλλαγής. Το προηγούμενο υποστηρίζεται βασικά από αρκετούς δρώντες του συνασπισμού δικτύων «Υπέρ» και από πολιτικούς διαμεσολαβητές. Ενδεικτικά αναφέρεται:

«Σιγά – σιγά διευρύνεται η κουλτούρα αξιολόγησης. [...] Νομίζω ότι όπως σε κάθε νομοθέτημα στην αρχή υπάρχουν δυσκολίες. Μάλιστα με το νέο νόμο πλαίσιο επειδή υπάρχουν και ρήτρες για την αναγκαιότητα της αξιολόγησης φαίνεται ότι τα πράγματα για την αξιολόγηση προχωρούν θετικά και παρότι είχα μια απαισιοδοξία προχωράμε ικανοποιητικά» (Σ33 – Συνασπισμός δικτύων «Υπέρ»).

«Υπήρχε αδυναμία άρθρωσης επιχειρημάτων, ουσιαστικά σύνθεσης πρότασης, υποστήριξης της πρότασης. Προτάσεις υπήρχαν, δεν υπήρχε όμως το υποστηρικτικό υλικό. Δεν μας είπε κανένας γιατί αυτό που λέει είναι σωστό [...] Σήμερα υπάρχουν πράγματι κάποιες διαφοροποιήσεις σχετικά με την προσέγγιση της αξιολόγησης και είναι και λογικό, μετά από 5 χρόνια, να εμβαθύνει κανείς» (Σ27 – Διαμεσολαβητές)

Τόσο από τα παραπάνω ενδεικτικά αποσπάσματα όσο και από το σύνολο των ευρημάτων της ευρύτερης έρευνας, διακρίνεται μια ωρίμανση των συνθηκών που θα βοηθούσαν την αλλαγή πολιτικής και τελικώς την υλοποίηση του προγράμματος που είχε ψηφιστεί το 2005. Η διατύπωση της ανάγκης για άρση των αδιεξόδων, η μεγαλύτερη εξοικείωση με την έννοια της αξιολόγησης, η ανάγκη άρθρωσης επιχειρημάτων φαίνεται να είναι στοιχεία που ώθησαν σε μια βαθμιαία αλλαγή του κλίματος στο πλαίσιο του υποσυστήματος.

4.3. Συνοψίζοντας

Το υποσύστημα πολιτικής στο οποίο αναπτύχθηκε και εμπεδώθηκε μια πολιτική αλλαγή που σχετίζεται με την υιοθέτηση ενός συστήματος διασφάλισης της ποιότητας στο ελληνικό πανεπιστήμιο δέχθηκε τόσο προωθητικές (για το πρόγραμμα) αλληλεπιδράσεις από το εξωτερικό του όσο και σειρά ανακατατάξεων και μεταβολών στο εσωτερικό του.

Από το εξωτερικό, οι επιδράσεις προέρχονται, αφενός, από τη συμμετοχή της χώρας σε υπερεθνικούς σχηματισμούς και πολιτικές, αφετέρου, από τις δεσμεύσεις του πολιτικού της συστήματος στους εξωτερικούς συνομιλητές του. Επομένως σύμφωνα και με τις θεωρητικές υποθέσεις για την ύπαρξη ευνοϊκών συνθηκών εξωτερικών του συστήματος για την πραγματοποίηση αλλαγής στην πολιτική, τόσο οι κεντρικές επιλογές ενός προγράμματος διακυβέρνησης όσο και η επίδραση εξωγενών παραγόντων στο υποσύστημα, όπως αλλαγές στις ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, ή/και οι αλλαγές σε ένα άλλο υποσύστημα πολιτικής

(υποσύστημα πολιτικής ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών πολιτικών) με το οποίο βρίσκεται σε αλληλεπίδραση, ήταν ευνοϊκές για την πραγματοποίηση αλλαγής πολιτικής και την υλοποίηση ενός συστήματος διασφάλισης ποιότητας στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση. Σημαντικό επίσης εύρημα είναι ότι οι παραπάνω ευνοϊκές, εξωτερικές του υποσυστήματος, συνθήκες για την προώθηση και υλοποίηση του συγκεκριμένου προγράμματος πολιτικής δεν μεταβλήθηκαν κατά τη διάρκεια της χρονικής περιόδου που εξετάζει η παρούσα έρευνα.

Στο εσωτερικό του, με δεδομένη τη διαπάλη μεταξύ ενός συνασπισμού «Υπέρ» και ενός συνασπισμού «Εναντίον», φαίνεται ότι μια σειρά από διεργασίες και ανατροπές οδήγησαν στην υπερίσχυση του πρώτου. Αυτές ήταν:

(α) Η ενεργοποίηση ανενεργών μελών του υποσυστήματος υπό την πίεση της έντασης της σύγκρουσης και η δημιουργία νέων δικτύων τα οποία δραστηριοποιήθηκαν κυρίως εντός του συνασπισμού «Υπέρ»

(β) Η ανάδειξη διαμεσολαβητών πολιτικής, οι οποίοι ενώ δεν ταυτίζονταν με το συνασπισμό «Υπέρ» συνεισέφεραν στη μεταβολή του συσχετισμού δυνάμεων

(γ) Η κατασπατάληση πόρων και δυνάμεων του συνασπισμού «Εναντίον», ίσως και με πιθανή αύξηση της αδιάλλακτης στάσης του, ώστε να αμυνθεί και να στηρίξει το σύστημα των πεποιθήσεών του που πιέζεται σε όλη τη διάρκεια από το 2005 και μετά

(δ) Η συμμετοχή των νέων «ενεργοποιημένων» δρώντων (ατομικών και συλλογικών) στις αρχαιρεσίες της ΠΟΣΔΕΠ και η αλλαγή των συσχετισμών δυνάμεων μέσα στο δίκτυο «ΠΟΣΔΕΠ»

(ε) Η αυξανόμενη δυσφορία σε ένα μέρος των μελών του υποσυστήματος πολιτικής από την πόλωση και την αδυναμία εξεύρεσης λύσης σε συνδυασμό με μια μεγαλύτερη εξοικείωση με το λόγο περί αξιολόγησης.

Από τα παραπάνω φαίνεται να πληρούνται αρκετές από τις προϋποθέσεις που θέτει η ACF για το εσωτερικό του υποσυστήματος ώστε να είναι ευνοϊκές οι συνθήκες για την επίτευξη αλλαγής πολιτικής Έτσι σύμφωνα με τους θεωρητικούς της ACF αλλαγή πολιτικής εξαιτίας ευνοϊκών παραγόντων στο εσωτερικό του συστήματος πολιτικής μπορεί να συμβεί όταν

- γίνεται ευρέως αντιληπτή μια κατάσταση αδιεξόδου που τα διαφορετικά δίκτυα συνασπισμών υπεράσπισης θεωρούν ότι είναι προβληματικό να συνεχιστεί: (α) και (ε)
- όταν υπάρχει συμμετοχή από δρώντες που ανήκουν σε όλα τα διαφορετικά δίκτυα του υποσυστήματος: (α), (γ) και (δ)
- όταν εδραιώνεται στο υποσύστημα κοινή απόφαση υπέρ της συναίνεσης πάνω στο συγκεκριμένο θέμα πολιτικής: (α) και (ε)
- όταν έχει μεσολαβήσει ο απαραίτητος χρόνος για αναστοχασμό: (ε)
- όταν υπάρχουν και δραστηριοποιούνται ικανοί διαμεσολαβητές : (β).

Καταληκτικά, και με βάση τα αποτελέσματα της προηγούμενης ανάλυσης τόσο εξαιτίας της ύπαρξης εξωτερικών του υποσυστήματος παραγόντων όσο και παραγόντων εντός του υποσυστήματος πολιτικής οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές για την επίτευξη αλλαγής πολιτικής και τη δημιουργία και υλοποίηση ενός θεσμοποιημένου συστήματος διασφάλισης ποιότητας στα ελληνικά πανεπιστήμια.

Βιβλιογραφία

- Bologna Declaration, Joint declaration of the European Ministers of Education, Bologna, 19.6.1999
- Bologna process, *The European Higher Education Area – Achieving the Goals*, Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education, Bergen 19/20-5-2005
- Bologna process, *Towards the European Higher Education Area*, Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education, Prague 19-5-2001
- Bologna process, *Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world*, London Communiqué, 18 May 2007
- Bologna process, *The Bologna Process 2020 - The European Higher Education Area in the new decade*, Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009
- Cohen L., Manion L., *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, (μετ.) Μητσοπούλου Χ. και Φιλοπούλου Μ., Μεταίχμιο, Αθήνα, 1994

- ENQA, Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ENQA, Helsinki, 2005
- G. Haug, J. Kirstein, I. Knudsen, *Trends in Learning Structures in Higher Education (Trends 1)*, Project report for the Bologna Conference on 18-19 June 1999, The Danish Rectors Conference, Copenhagen, 1999
- Harvey L., Green D., "Defining quality", *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 18(1), 1993, 9-34
- Heintz Th., Advocacy coalitions and the OCS leasing debate: A case study in policy evolution, *Policy Sciences*, 21, 1988, 213-238
- Hula K.W., *Lobbying together: Interest group coalitions in legislative politics*, Georgetown University Press, Washington, DC, 1999
- Jenkins-Smith C.H., "Analytical debates and policy learning: analysis and change in the federal bureaucracy", *Policy Sciences*, 21, 1988, 169-211
- Jenkins-Smith H. and Sabatier P., "The Dynamics of Policy-Oriented Learning", στο Sabatier P., and Jenkins-Smith H (Eds.), *Policy Change and Learning: An Advocacy Coalition Approach*. Westview Press, Boulder, 1993
- Kvale S., *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*, Sage Publications, London, 1996
- Leach W., Lubell M., Pelkey N, Sabatier P.A., "Theoretical Frameworks Explaining Partnerships Success" in *Swimming upstream: collaborative approaches to watershed management*, Sabatier P.A. et al, 2005, The MIT Press, Cambridge (Mass.), 2005
- Meltsner A. (1976). *Policy Analysis in the Bureaucracy*, Berkeley: University of California Press
- Sabatier A.P. and Jenkins-Smith C.H., "Symposium editors' introduction", *Policy Sciences*, 21, 1988, 123-127
- Sabatier A.P., "An advocacy coalition framework of policy change and the role of policy-oriented learning therein", *Policy Sciences*, 21, 1988, 129-168
- Sabatier P. and Jenkins-Smith H., "The Advocacy Coalition Framework: An Assessment." στο Paul Sabatier (ed.), *Theories of the Policy Process*, Westview Press, Boulder, 1999
- Sabatier P., "Policy Change over a Decade or More" στο Sabatier P., and Jenkins-Smith H (Eds.), *Policy Change and Learning: An Advocacy Coalition Approach*, Westview Press, Boulder, 1993

- Zafonte M., Sabatier P., "Short-Term Versus Long-Term Coalitions in the Policy Process: Automotive Pollution Control, 1963–1989", *The Policy Studies Journal*, Vol.32 (1), 2004, 75-107
- Καβασακάλης Α., *Πανεπιστήμιο Πατρών (Διδακτορική Διατριβή)*, 2011
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Φεβρουαρίου 2006, για περαιτέρω ευρωπαϊκή συνεργασία με σκοπό τη διασφάλιση της ποιότητας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (2006/143/ΕΚ)», L 64/60-62, 4.3.2006
- Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Σύσταση του Συμβουλίου της 24ης Σεπτεμβρίου 1998 για την ευρωπαϊκή συνεργασία με σκοπό τη διασφάλιση της ποιότητας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (98/561/ΕΚ)», L 270/56, 07.10.1998
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Πρόταση – σύσταση του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου «Για περαιτέρω ευρωπαϊκή συνεργασία με σκοπό τη διασφάλιση της ποιότητας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση», COM(04) 642 τελικό, Βρυξέλλες, 12.10.2004
- Ιωσηφίδης Φ., *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2008
- N. 3374/2005, «Διασφάλιση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση. Σύστημα μεταφοράς και συσσώρευσης πιστωτικών μονάδων – Παράρτημα διπλώματος», Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 189, 2 Αυγούστου 2005
- ΥΠΕΠΘ – Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠΕΑΕΚ, Συμπλήρωμα Προγραμματισμού. Άξονας Προτεραιότητας 2: «Προώθηση & Βελτίωση της Εκπαίδευσης κα της Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης στα πλαίσια της Δια-βίου Μάθησης», Μέτρο 2.1: «Αναβάθμιση της Ποιότητας της Παρεχόμενης Εκπαίδευσης», Τεχνικό Δελτίο Μέτρου, ΥΠΕΠΘ, Αθήνα, Ιούνιος 2002
- ΥΠΕΠΘ - Σχέδιο Νόμου, «Εθνικό σύστημα διασφάλισης και αξιολόγησης της ποιότητας της ανώτατης εκπαίδευσης, Ινστιτούτα Διαβίου Εκπαίδευσης, Διεθνές Ελληνικό Πανεπιστήμιο και άλλες διατάξεις», Σεπτέμβριος 2003

¹ Για αναλυτικότερη παρουσίαση του μοντέλου τις ACF βλ.Καβασακάλης, 2011: 74-102.

² Ενδεικτικά μπορεί να αναφερθεί σχετική αρθρογραφία από τον ημερήσιο ελληνικό τύπο:

Γ.Ι. Βενιέρης, «Αξιολόγηση ΑΕΙ, ΤΕΙ: Να καταγραφούν όλα τα προβλήματα», ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 7/2/2005, Δ.

Μυλωνάκης, «ΑΕΙ: Ποιότητα, αξιολόγηση και αυτοτέλεια», ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 6/5/2005, Γ. Κουμάντος, «Ίδου η αξιολόγηση», Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 29/5/2005, Κ. Λάβδας, «Αξιολόγηση και αυτοτέλεια στα ελληνικά ΑΕΙ», ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 17/3/2005, Γ. Μαΐστρος «Η ανώτατη εκπαίδευση εκποιείται», ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 12/6/2005, Ν. Θεοτοκάς, «΄Πιστοποίηση΄ και ΄Διασφάλιση Ποιότητας΄ των ΄Υπηρεσιών Εκπαίδευσης΄», ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΑΥΓΗ, 29/5/2005

³ «Σχάρα» ανάλυσης: (1) Φιλοσοφία και ρόλος του πανεπιστημίου σήμερα, (2) Δομές και λειτουργία του πανεπιστημίου σήμερα, (3) Αλλαγές στο πανεπιστήμιο εξαιτίας των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών πολιτικών, (4) Ευρωπαϊκές εκπαιδευτικές πολιτικές για τη διασφάλιση της ποιότητας και επηρεασμός του πανεπιστημίου, (5) Θεωρητική συζήτηση για την έννοια της ποιότητας στο πανεπιστήμιο, (6) Έννοια και μηχανισμός αξιολόγησης και η αλληλεπίδρασή του με το πανεπιστήμιο, (7) Ανάλυση και σχολιασμός του Νόμου 3374/2005, (8) Δομές υλοποίησης και εφαρμογή του Νόμου την περίοδο 2006-09, (9) Χαρακτηριστικά του δημόσιου διαλόγου για την αξιολόγηση στο ελληνικό πανεπιστήμιο, (10) «Μοντέλο» (προτάσεις) για το σύγχρονο ελληνικό πανεπιστήμιο.

⁴ Κεντρικές Πολιτικές Πεποιθήσεις: Ρόλος και λειτουργία του πανεπιστημίου, Έννοια της ποιότητας στο πανεπιστήμιο, Αξιολόγηση και πανεπιστήμιο, Ευρωπαϊκές Εκπαιδευτικές Πολιτικές και πανεπιστήμιο, Ευρωπαϊκές Εκπαιδευτικές Πολιτικές για τη διασφάλιση της ποιότητας και πανεπιστήμιο. Δευτερεύουσες Πεποιθήσεις: Νόμος 3374/05, Δομές υλοποίησης και εφαρμογή του Νόμου. Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητη μία αιτιολόγηση: Η θεωρία προβλέπει ότι για ένα πρόγραμμα πολιτικής, ακόμη και εάν προέρχεται από ένα ευρύτερο υποσύστημα, πρέπει οι σχετικές πεποιθήσεις να εντάσσονται στις δευτερεύουσες επειδή δεν ανήκουν σε ένα θεωρητικό ή αφηρημένο επίπεδο αλλά «κατεβαίνουν» επίπεδο στο βαθμό που το πρόγραμμα πολιτικής έχει συγκεκριμένες πρακτικές εφαρμογές. Παρά ταύτα, θεωρούμε ότι στο ευρωπαϊκό υποσύστημα εκπαιδευτικής πολιτικής έχουμε τη δυνατότητα να διαφοροποιηθούμε από την πρόβλεψη της ACF και να εντάξουμε στις κεντρικές πολιτικές πεποιθήσεις την ομάδα των πεποιθήσεων των Ευρωπαϊκών Εκπαιδευτικών Πολιτικών και της συσχέτισής τους με τα πανεπιστήμια καθώς αφενός οι πεποιθήσεις αυτές έχουν ευρύτερα χαρακτηριστικά που δεν εξαντλούνται μόνο σε κάποιες συγκεκριμένες δράσεις πολιτικής και αφετέρου, όπως προκύπτει και από μία αρχική ανάλυση, δεν έχουν απλώς πρακτικό και εφαρμόσιμο χαρακτήρα αλλά έχουν σημαντικό ιδεολογικό βάθος.

⁵ Για ολοκληρωμένη παρουσίαση των συγκεκριμένων ευρημάτων βλ. Καβασακάλης, 2011: 332-390

⁶ Στοιχεία των εκλογικών αποτελεσμάτων μπορούν να ανασυρθούν από τους ιστοχώρους των δικτύων «ΠΟΣΔΕΠ» και «ΚΙΠΑΝ» <http://glotta.ntua.gr/posdep/index.htm> , <http://www.posdep.gr/> , http://www.kipan.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=141&Itemid=57

⁷ Οι όροι που χρησιμοποιούνται για τη νοηματοδότηση της έννοιας της ποιότητας στο πανεπιστήμιο προέρχονται από μία εργασία των Harvey και Green. Ειδικότερα: *Ποιότητα ως αριστεία (as excellence)*: Αυτή η έννοια της ποιότητας υποστηρίζει την ελιτίστικη εκδοχή ανώτατης εκπαίδευσης υψηλότατου επιπέδου, η οποία την εξισώνει με την τελειότητα και τα υψηλά πρότυπα *Ποιότητα ως εναρμονισμός στο σκοπό (as fitness for purpose)*: Η εκδοχή αυτή προϋποθέτει ότι ένα προϊόν ή μια υπηρεσία ικανοποιεί τις ανάγκες, απαιτήσεις ή τις επιθυμίες ενός «πελάτη». Οι στόχοι του πανεπιστημίου διατυπώνονται με θεσμικό τρόπο στην πολιτική του ίδιου του θεσμού. Μέσω αυτής της εκδοχής της ποιότητας, τα πανεπιστήμια πρέπει να δηλώσουν τι σκοπεύουν να κάνουν, να κάνουν ότι δηλώσουν και να αποδείξουν σε τρίτους (σε εξωτερικούς αξιολογητές ή/και κοινωνικούς εταίρους) ότι το έκαναν. *Ποιότητα ως ανταποδοτική αξία (as value for money)*: Είναι μια εκδοχή της ποιότητας που εξισώνει την ποιότητα με την απόδοση των χρηματοδοτήσεων. Αυτή η εκδοχή της ποιότητας ενισχύει το δικαίωμα του κράτους (που είναι σημαντικός χρηματοδότης της ανώτατης

εκπαίδευσης) στο να απαιτεί οικονομική αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα στη λειτουργία του πανεπιστημίου. Είναι λοιπόν κατανοητό ότι η συγκεκριμένη εκδοχή της ποιότητας είναι αρκετά δημοφιλής σε πολιτικούς. *Ποιότητα ως μετασχηματισμός (as transformation)*: Σε αυτήν την εκδοχή της ποιότητας, ο αναμενόμενος μετασχηματισμός δεν περιορίζεται μόνο σε εμφανή χαρακτηριστικά, όπως κάποια φυσική, εξωτερική αλλαγή, αλλά στοχεύει στη γνωστική υπέρβαση. Έτσι, ο προμηθευτής της εκπαίδευσης, το πανεπιστήμιο, «κάνει κάτι στον «πελάτη» [φοιτητή] παρά κάνει κάτι για τον πελάτη» (Harvey και Green, 1993).

⁸ «Νέα» δίκτυα: δίκτυα που σχηματοποιήθηκαν και ενεργοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια παραγωγής και υλοποίησης του προγράμματος πολιτικής για τη διασφάλιση ποιότητας στα ελληνικά πανεπιστήμια. Ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός τα διαφοροποιεί από τα «κλασσικά» δίκτυα τα οποία δρουν στο υποσύστημα για σαφώς ευρύτερη χρονική διάρκεια από αυτήν του εξεταζόμενου προγράμματος πολιτικής.

⁹ “Policy oriented learning”: για περαιτέρω μελέτη της έννοιας ενδεικτικά βλ. Sabatier and Jenkins-Smith (1999); Jenkins-Smith and Sabatier (1993); Heintz (1988); Jenkins-Smith (1988); Sabatier (1988).